

KÜRESELLEŞME VE “ENKAZDA YAŞAMAK” ÜZERİNE

ANNA TSİNG İLE SÖYLEŞİ

Söyleşi: Özlem Aslan, Ayça Günaydın, Burcu Tokat

Eylül 2013, Aarhus -İstanbul

Çeviri: Özlem Aslan

Çevre ile ilgili problemler hem küresel hem de yerel olarak gündemimize girmiş durumda. Küresel bağlamda iklim değişikliği meselesi, yerel bağlamda ise yükselen ekoloji mücadeleleri Türkiyeliler için çevre meselesini ikincil bir gündem olmaktan çoktan çıkardı. Kentlerdeki beklenmedik hava olayları ve su sıkıntısı iklim değişikliği meselesini gündelik karşılaşmaların en popüler sohbet konularından biri hâline getirirken, daha fazla büyüme şiarıyla derelerin HES yapımı için özel sektöre verilmesi, santraller için ağaçlık alanların yok edilmesi, kentlerde bir elin parmaklarını geçmeyen yeşil alanların betonlaştırılması karşısında verilen mücadeleler de ekoloji mücadelesini önemli bir vatandaşlık pratiğine dönüştürdü. Kalabalık, gürültülü, bol trafikli kentler artık sürdürülebilir olmaktan çıkarken daha yaşanabilir tabiatlar için fikir yürütmenin zamanı geldi. Anna Tsing tabiatla insan arasında bazen yaratıcılık, bazen de yıkıcılık barındıran etkileşimleri inceleyen antropologlardan biri. Tsing, çalışmalarında tabiatın nasıl kurulduğuna ve temsil edildiğine, üzerinde kimler tarafından hak talep edildiğine dair eleştirel incelemelerde bulunuyor. Feminist Yaklaşımlar olarak Tsing’in Endonezya’daki yağmur ormanlarını incelediği Friction adlı kitabını tartıştık ve kendisiyle bu kitapta kullandığı temel kavramlarla ilgili bir söyleşi yaptık. Söyleşinin ilerleyen safhalarında ise hem sedir mantarı üzerine yazdığı son kitabından hem de Aarhus Üniversitesi’nde "Living in the Anthropocene: Discovering the Potential of Unintended Design on Anthropogenic Landscapes" (Antroposen’de Yaşamak: İnsan Kaynaklı Tabiatlarda Öngörülmemiş Tasarımların Potansiyelini Keşfetmek) ismiyle başlattığı programdan konuştuk. Çalışmalarını yaparken feminist kuramdan da faydalanan Tsing’le feminist çalışma ile kadın çalışmasının ayrıştığı ve kesiştiği noktalar üzerine de fikir yürüttük.

Çalışmanızın temel bir kavramı olan sürtünmeyi (friction)‘ evrensel ile yerelin dünyevi karşılaşmasındaki “tuhaf, eşitsiz ve yaratıcı bağlantı” olarak tanımlıyorsunuz. Bunu biraz açar mısınız?

Bu projeye insanların küreselleşmeyi dünyanın üzerine çökmüş, herkesi aynılaştıran bir sıvı olarak düşündükleri bir zamanda başladım. Biliminsanları da bu popüler fikrin yayılmasına yardım ettiler. Küreselleşme dünyayı kaplayan bir petrol gibi hareket ediyordu; akışıyla her şeyi eritiyordu. Bu sırada, “büyük kuram” farklılığı ve heterojenliği gözden çıkarmıştı. Buna eril

Telif ©2014 ISSN 1307-0932

Kültür ve Siyasette Feminist Yaklaşımlar

Sayı 24 (Ekim 2014)

kuram da diyebilirsiniz. Bu kuramda farklılığın bir önemi yoktur. “Sürtünme” bu büyük kuramın o dönemde çok popüler olan sıvı metaforuna bir tepkiydi. Onun aksine, sürtünme kavramı yereli ve heterojen olanı yakalıyordu. Burada “sürtünme” terimi ile kastedilen, “çatışma” değil, daha ziyade yüzeyleri birbirine sürttüğünüzde ortaya çıkan ısı ve ısıltıdır. “Evrensel” bir hayal bile, ki savunucuları bu hayalin evrensel olduğunu düşünür, yalnızca yerel meseleleri kavrayabildiği ölçüde yayılabilir. Kitapta², zenginliği, doğayı ve özgürlüğü evrensel hayaller olarak ele alıyorum; her biri yerel durumlarla ilişkilendiklerinde ilgi çekerler. Başka bir örnek de küresel feminizm olabilir. Küresel feminizm evrensellik umutları olan bir hayaldir, ama ancak yerel insanlar için önemli olan mücadelelerle ilişkisi dahilinde anlam kazanır. Onu sizin gibi insanlar için ilginç kılan çekim gücü buradan gelir. En evrensel hayalin bile yerel örneklemeleri mevcuttur ki bu hayal farklı tarihlerin bir araya gelişıyla oluşan sürtünmeyle hayat bulur. *Friction* (Sürtünme) kitabının yazılmasına neden olan araştırmadan bir örnek vereyim: 1990’larda Endonezyalı “doğaseverlerin”, sponsorluğunu Marlboro sigaralarının yaptığı bir doğa kutsanışının hevesli katılımcıları olmalarına gerçekten şaşırmıştım. Çevreci aktivistler bile Marlboro’yu davalarına üye kazanmak için kullanıyorlardı. Amerikalı biri olarak bana, onların katılımları oldukça tuhaf gelmişti. “Doğaseverliğin” bu versiyonuna yol açan meseleleri takip ettim. Marlboro’nun tarihini ve o dönemde Endonezya’ya nasıl geldiğini öğrendim; Amerikan tüketim kültürü orada daha yeni yeni yayılıyordu. Endonezyalı gençlerin kozmopolit tüketim kültürüne çekildikleri koşulları da “doğaseverliğe” çekildikleri yolları da öğrendim. Burada bir araya gelen yerel tarihleri araştırarak, çevreciliğin ve tüketim kültürünün kesişiminde doğaseverliği mümkün kılan “sürtünme”yi kavradım.

Küreselleşmeyi her yere yayılan bir petrole benzeten bu anlatı içinde direnişe de çok fazla yer yok ashnda. Sürtünme kavramı ise direniş imkânlarına daha açık gibi görünüyor.

Kesinlikle. Sürtünme belirli bir yerde ne tür direnişlerin etkili olabileceğine odaklanmamıza yardımcı olur. Mesela, bu kitap için yaptığım araştırma sırasında, devlet gücüne karşı yapılabilecek eylem türlerinde radikal bir değişiklik gördüm. Araştırmamı yapmak için geldiğimde, Yeni Düzen³ (New Order) adlı Endonezya rejimi iktidardaydı. Bu rejimin etkilerinden biri devlet aygıtının gücünün hiç değişmeyeceğini düşünmemizi sağlamasıydı. Günlük reddiye eylemleri mümkündü ama yapısal olarak herhangi bir değişiklik yaratmak neredeyse mümkün değil gibiydi. “Siyaset”in düşüncesi bile kirletilmişti. 1980’lerde, İngilizcede “politics” (politika) olan, politika kelimesi entrika anlamına geliyordu. Politika, köşelerde fısıldanırdı; politika, sırlardan ve yalanlardan ibaretti. 1990’larda siyasi hareketsizlik hissi birden

değişmeye başladı. Öğrencileri üzerlerinde “Siyasetten korkmuyorum” yazan tişörtler giyerken gördüğüm âni hatırlıyorum. Herkes bir anda neyin mümkün olduğunu konuşmaya başlamıştı; buna yönetimi değiştirmek de dahildi, hem de yalnızca personeli değil yönetim biçiminin kendisini. Çok heyecan verici bir dönemdi, her türlü alternatif siyaset ortaya çıkmıştı, ki bu yalnızca Yeni Düzen’in yıkıldığı 1998’i değil, bu tarihten en az on yıl sonrayı kapsayacak şekilde siyasi atmosferi değiştirdi. Sürtünme kavramı bize neyin önemli olduğunun değiştiği kesişim noktalarını işaret eder. Siyasetin ne olduğunu bildiğimizi sanırsanız, sonra siyaset değişir.

Kitabınızda herhangi bir durumu analiz ederken farklı perspektifleri bir arada sunuyorsunuz. Bu benimsediğiniz çok alanlı araştırma yöntemiyle de ilişkili. Bu yöntemi tercih etme nedenlerinizi bizimle paylaşabilir misiniz?

Diğer disiplinlerle karşılaştırıldığında, antropolojinin kendine hayran eden özgürlüklerinden biri de ne çalıştığımız konusunda iyice emin olmadan önce belirli bir odağı olmayan bir araştırma yapmamıza izin vermesi. Bu sayede, araştırma nesnelerimizi hatta metodlarımızı bile araştırma sırasında buluyoruz. Bir etnograf olarak, sizin “tökezlemek” diye tabir edebileceğiniz pratiğe sonuna kadar bağlıyım. Yani insanların bana neyin önemli olduğunu söylemeye çalıştığını çözmekten bahsediyorum. Araştırma nesnesi araştırma deneyimi içinde formüle edilir; metodun anahtarı budur. Bir alan mı yoksa tek alan mı sorusundan ziyade, ne araştırdığınızı bulmak için araştırdığınız insanlarla birlikte çalışmayı denemekten bahsediyorum. Araştırma yaparken, insanlar bana bazı tuhaf şeyler söylüyorlar ve ben “neden bahsediyorlar?” diye düşünüyorum. Yani araştırma nesnesini ve bu nesne hakkında bilgi edinmek için kullanacağınız yöntemi süreç içinde bulursunuz.

Friction’a nasıl geldiğimi şöyle anlatayım: Tabiatın nasıl üretildiğini araştırmak istemiştim. Meratus Dağları’nda önceden yaptığım alan çalışması sırasında bu bölgedeki insanların tabiatın tarihiyle ilgili bilgilerinden çok etkilenmiştim. Bana “doğaya” alışık olduğumdan tamamen farklı bir biçimde bakmayı öğretiyorlardı. Bana topluluk tarihlerini, halkların tarihlerini gösterdiler. Anlattıkları bitki örtüsü tarihleriydi; bitki örtüsü ve insanlar, tarihi birlikte yapmışlardı. Araştırmama bunu düşünerek başladım. Ama Meratus’a gider gitmez benimle tomruk şirketleri ve ormanın kesilmesi ile ilgili konuşmak isteyen insanlarla karşılaştım. Şirket kaynaklı ormansızlaştırma, tabiatı tamamen değiştirmişti. Tabiat bilgisi üzerine çalışmaya gelmiştim, ama onlar “tabiat yok oluyor” dediler. “Tamam, haklılar; gerçekten önemli olan şey bu. Ormansızlaştırmayı anlamak için bilmem gereken şey nedir?” diye düşündüm. Şirket kaynaklı ormansızlaştırmayı yalnızca bir yerde araştıramazsınız. Şirketlerin neden olduğu

ormansızlaştırma küresel merkezlerde başlatılır ve bölgesel ağlarda işletilir, hatta bizzat ağaçların olduğu yerleri şekillendiriyorken bile bu böyledir. Bu hikâyeyi anlatmak için birçok türde bilgiye ihtiyacım vardı.

Gerçekten kitabın temelini oluşturan bölüm son bölümdür. İnsanlar bana birkaç yıl önce olan önemli bir olayı anlatıp duruyordu. Onlar anlatırken, ben bu olayı daha önce duyduğumu fark ettim, fakat tamamen farklı bir biçimde. Olay Endonezyalı ulusal aktivistleri, bölgesel aktivistleri ve orman sakinlerini bir araya getirmişti. Şans eseri, bu grupların her birinde birilerini tanıyordum ve her biri bana bu olaydan bahsettiler. Hepsi aynı olayı anlatıyordu fakat bunu fark etmek oldukça güçtü. Anlatımlardaki bu tutarsızlık, bu tutarsızlığın “sürtünme” kavramı bağlamında ne anlama geldiği, kitabın düzenlenmesine ilham verdi. Kitap filizlenen ve bitkiye dönüşen bir tohum gibi bu tutarsızlık etrafında büyüdü.

In The Realm of the Diamond Queen (Elmas Kraliçesinin Âleminde) adlı ilk kitabımda, dünyadan, ulustan ve bölgeden gelen etkilerin Meratus Dağları’ndaki küçük bir yeri nasıl şekillendirdiğini sormuştum. O dönemde, yerel kültürlerin küresel tartışmalara dahil olduğu fikri yeniydi. Kısa bir süre içinde de kabul gördü. Küresel merkezlerin yer yer yerel olduğu fikri ise aforoz sebebiydi. *Friction*’da küreselin nasıl her zaman tikelci olduğunu araştırmak için bunu altüst etmeye çalıştım. A alanı ile B alanını karşılaştırmak değildi istediğim, ki insanlar “çok alanlı” diyerek bazen bunu kastediyorlar. Bunun yerine küresel olan herşeyin kendine özgüllüğünü göstererek “küresel bağlantıların etnografisini” yapmayı önerdim. Çok alanlılık, şirket kaynaklı ormansızlaştırma gibi küresel olduğu varsayılan şeylerin araştırmasından ortaya çıktı. Alanlarla başlayıp “Nasıl daha büyük bir şey inşa edebiliriz?” sorusu yerine “Özgürlük’ veya ‘zenginlik’ veya ‘doğa’ derken bahsettikleri şey nedir?” sorusunu sordum. Bu şeyler hakkında bilmeniz gereken şeyler yereldeki karşılaşmalarda cereyan ediyor. Alanlar daha önceden ayrı olan yörüngelerin üst üste geldiği ve birleşerek yeni bir şeye dönüştüğü sürtünme anlarında somutlaşıyorlar.

Çalışmanız orman sakinlerinden romantik bir şekilde bahsetmiyor. Onları hayatlarının sıradanlığında tasvir ediyor. Kendi yaşam alanlarının yok oluşuna nasıl katkıda bulunduklarını da anlatıyor. Birçok eleştirel çalışmada ise araştırmacılar yerel insanları direnen devrimci özneler olarak anlatma eğilimindedir. Bu yaklaşımı düşündüğünüzde her ikisinin bize sunduğu olanaklar ve bu olanakların sınırları nelerdir?

Bence ikisinin de tehlikeli tarafları var. Abartılı bir romantik anlatım biçimi benimseyen araştırmacılar var, bir de romantikleştirmekten çok korkan araştırmacılar var. O kadar ki bunlar olan bitenle ilişkilenecekler. Romantikleştirmek üzerine soru sorduğunuz için oradan başlamama izin verin. Dışarıdan gelen insanlar konuştukları insanların, kendi benimsedikleri bir ülküyü gerçekleştirmelerini çok istediklerinde problem çıkıyor. O zaman neler olduğunu düzgün bir şekilde anlatamıyorlar. Ünlü bir vakada mesela, aktivistler yerel insanların toprağın ruhunun cisimleşmiş hâli olmalarını istemişlerdi. Küçük ölçekli tarım aracılığı ile sürdürülebilir yaşamın örnekleri olmalarını istemişlerdi. Ama aslında bu insanlar ücretli işçiler. Bu tür bir geçim kaynağını (ücretli işçiliği) kabul bile edemediği sürece, aktivistlerin ücretli işçinin sorunlarıyla ilgili ilerleme kaydetmesi mümkün değildi.

Antropolojide romantikleştirme çok eleştirildi, ama romantikleştirmeden korkmak yeterince eleştirilmedi. Dolayısıyla şimdi izin verin bu meseleye geleyim. Birçok antropolog romantiklikle suçlanmaktan o kadar korkuyor ki yerel durumu tasvir edemez hâle geliyor. Bunun yerine bilginin kendisini, bilgi için bilgiyi tartışmaya koyuluyorlar, bu sayede yerel insanların çıkmazlarıyla uğraşmak zorunda kalmıyorlar. Sonunda dünyaya nüfuz etmeyen, dâhice yapılan bir bilim elde etmiş oluyoruz. Bu hüznü bir geri çekilme gibi görünüyor.

Yerli halklarla birlikte çalışırken, var olan hareketlerin sözcüleriyle mümkün olduğu kadar birlikte çalışmak elzem geliyor bana. İnsanların kendilerini temsil etme biçimlerinin yanlış olduğunu söylemek üzerinden bir kariyer inşa etmek istemiyorum. Antropolojide araştırmacıların stereotiplerden oldukça korktukları bir dönem vardı. O kadar korkuyorlardı ki herkesin kültür hakkında her an kendi düşüncelerini icat ettikleri gibi bir algı yaratıyorlardı. Yerli sözcüler antropologların bütün zamanlarını onları madara etmeye harcamaları karşısında oldukça rencide olmuşlardı. Daha çok işbirliği yaparak çalışmanın bir yolu var.

Bir dakikalığına çevreye odaklanmama izin verin. Antropologlar insanların diğer canlı varlıklarla ilgilenmek için kullandıkları geleneksel yöntemlerin çokuluslu kapitalizmin yöntemlerinden daha sürdürülebilir olduğunu gösterdiklerinde romantiklikle suçlanırlar. Ama aslında bu sıklıkla duruma dair faydalı bir okuma biçimidir ve bence bize isimler takılmasından bu isimlere karşı sesimizi yükseltmeyi ihmal edecek kadar korkmamalıyız. Birçok araştırmacı bu tür ifadelerin kendisini “romantik” bularak eleştirir. Bize çevre meselelerinin kaynakları üzerine bir uzlaşma olmadığını gösterirler. Dünyanın başının dertte olduğunu kabul etmek onlara göre sıradan bir “kıyamet” tellallığıdır. Ama hepimiz mecaz kullanırız ve bazen dünya hakkında önemli bir şey ima etmek için bayatlamış mecazları keşfetmek değerlidir. Biz buna siyaset deriz.

Diğer bir temel kavram ise sınır⁴ (frontier). Sınırı nesneleri ve öznelere üreten bir süreç olarak ele alıyorsunuz. Bu kavramı biraz daha açabilir misiniz?

Açıklamanızı sevdim: Sınır, nesneleri ve öznelere üretir. Sınır, kapitalizmin vahşileştiği yerdir. Kapitalizm ve şiddet, yaşayan tabiatları özel mülklere dönüştürmek için birlikte hareket ederler. Devlet, toprak gaspları ve savaşlar, sınıra olanak sağlar. Ama devlet yönetim pratikleri henüz ulaşmadan bile, sınırın ürettiği özneler devlet gücü projesini ilerletir, toprağı mülke dönüştürürler. Bu dönüşümde, mülkler ve enkazlar ortaya çıkar. Sınırın nesneleri ve öznelere bu yıkım sürecinde şekillenirler.

Friction'da sınırlar, toprak boyunca insanları ve insan olmayanları değiştiren, yayılan enkaz parçaları, beni büyülemişti. Büyülenmişim ama cesaretim de kırılmıştı. Yeni bir araştırma projesi önermem gereken o zaman geldiğinde, beni enkaza olduğu kadar yeni hayata da götürebilecek bir şey bulmayı umuyordum. “Enkazda yaşamak” üzerine sorular sormaya başladım: Bu kaynak sınırlarından ortaya çıkan nedir? Bugün yaşadığımız çıkmaz, sınır yapımının dünyanın giderek daha büyük bir kısmını sarmasıdır. Değerli şeylerin özelleştirilmesi ve madenlerinin çıkarılması en uzak köşelere bile yayıldı, hem de ardında enkazlar bırakarak. Bu enkazlarda neyin yaşayabileceğini bilmiyoruz. Terk edilmiş kaynak gaspı alanlarında, yeni ve eski materyallerin tuhaf beraberliğini görüyoruz. Her türlü çılgın ve beklenmedik etkileşimi görüyoruz. Bu bana bir dizi etnografik sorunun başlangıcı gibi görünüyor.

Son on yıldır, “enkazda yaşamak” üzerine araştırma yapıyorum. Bitkiler için zengin bir besin ortamı barındırmayan bozulmuş tabiatlarda yetişen vahşi bir mantara odaklandım. Sınırlar yayıldıkça, insan eylemlerinin sonucu bunlar gibi besin fakiri ormanlar ve bunlara rağmen büyüyen şeyler olabilir. Çünkü bu “enkazda yaşayan” mantarın Japonya’da gurme bir yiyecek olarak yüksek bir değeri var. Kuzey yarımkürede yaşayan her çeşit insan bu mantarı bulup Japonya’ya ihracat yapan ticari alıcılara satmak için ormanlara girdi. Bu insanların çoğu yerinden edilmiş ve haklarından mahrum edilmiş, kendileri de sınır yapım süreçlerinden sağ kurtulmuş azınlık gruplarından. Princeton University Press’ten 2015’te çıkacak olan yeni kitabımın adı *The Mushroom at the End of the World: On the Possibility of Life in Capitalist Ruins* (Dünyanın Sonundaki Mantar: Kapitalist Enkazlarda Yaşam Olasılığı Üzerine).

Yeni kitabım ekolojik, kültürel ve politik-ekonomik bir süreç olarak sınır yapımına duyduğum ilgiyi devam ettiriyor. Araştırma alanlarından biri Kuzeybatı Amerika’da daha önceden endüstriyel orman olan bir yer. Tomrukçuluktan geriye kalan bodur ormanda bu değerli vahşi mantar yetişiyor. Kamboçya’dan, Laos’tan gelen, daha çok Kaliforniya’da yaşayan mülteciler sonbahar aylarında bu bölgeye mantar toplamaya geliyorlar. Bunlar savaşlarla yerinden edilmiş, “standart istihdam” diyegeldiğimiz şeyi bulamamış insanlar. Ama enkazlar dünyasında, kapitalist sistemin çeperinde çalışmak emsal teşkil etmeye başlıyor. Birçok insan enkazlarda yaşıyor ve artıkları ayıklayarak geçinmenin bir yolunu bulmak zorundalar. Diğer yaşam formları için de aynı şey geçerli. İnsanlar ve insan olmayanlar, hepimiz sınır şiddetinin artıklarında yaşıyoruz. Bu çıkmazı bilmenin en iyi yolunun ise, bu artıklardan yeni imkânlar ve tabii korkular üreten sürtünmeye dikkatimizi vermek olduğunu savunacağım. Araştırdığım mantar Türkiye’den de ihraç ediliyor. Belki siz de duymuşsunuzdur. Amerika’da Japonca adını kullanıyoruz: *matsutake* (sedir mantarı). Türkiye sedir ormanlarında büyüyen bu mantar için önemli bir ihraç alanı.

Benim sınırlara ve enkazda yaşamaya dair yaklaşımımı kapitalizmin feminist analizinin doğal bir sonucu olarak düşünmek faydalı olabilir. Feministler kapitalizmin içinde ve çeperlerinde farklılığın önemini savundular. Sınıf oluşumunun toplumsal cinsiyet, ırk ve ulus farklılıklarına dayandığını gösterdik. Bu tür farklılıklar hem yukarıdaki birikim stratejilerini şekillendiriyor hem de aşağıdaki direnişi. Klasik politik-ekonominin yalnızca bir çeşit işçiyi ve bir çeşit kapitalisti hayal ettiği yerde, biz bu tür modellerin beyaz erillğe dair son derece dar görüşlü beklentileri gerektirdiğini göstermiştik. Ki bu beklentiler sistemin içine ancak bir temel farklılıklar dizisi olarak yerleşirler. Bu farklılıklar üzerinden düşünmek kapitalizmi daha iyi bir şekilde kavramamıza izin verir.

Ekoloji analizimi de feminist kurama borçluyum. Bu sefer feminist bilim araştırmalarına. Burada müdahaleyi oluşturan farklılık ve çeşitliliğin kendi içindeki önemi değildir. Bu klasik ekolojide zaten güçlüdür. Feminist araştırmacılar farklılıklar boyunca yaşanan karşılaşmaların hem biliminsanları arasında hem de sıradan yaşamda özneleri ve nesneleri nasıl yarattığını göstermişlerdir. Yaşayan tabiatlar üzerine olan çalışmamda kapitalist enkazlarda oluşan yeni kümelenmelere (*assemblages*) bakıyorum. Ağaçlar *matsutake* gibi mantarlar onlara yardım ettiği için benim araştırdığım ormanların fukara topraklarında büyüyeabiliyorlar. Mantar, kayayı ve kumu çözebiliyor ve onlardaki besinleri bitkiler için ulaşılabilir kılıyor. İnsanlar da dahil olmak üzere tüm bu hayvanların ve bitkilerin bir araya gelişi tabiatı kusurlu da olsa yaşanabilir bir yer yapan türler arası etkileşimler sayesinde oluyor. Bitkiler, mantar, insanlar ve insan

olmayan hayvanlar bu tür manzaraların yapımına iştirak ediyorlar ve insanlara ait tarihler için, onların, tarihsel yörüngeleri bir araya getiren “sürtünme” önemli.

Araştırmacılar sınırları araştırırken, övgüde veya yergide “yaşanabilirlik” sorusunu sıklıkla göz ardı ederler. Sınır değerli varlıkların gasp edildiği yerdir. Sınır müdavimleri arkalarında neyi bıraktıklarına bakmazlar; zenginleştirme imkânlarıyla birlikte bir sonraki sınıra uyum sağlarlar. Girişimciler orayı terk ettiğinde, enkazlar elinden gelen en iyi şekilde kendi kendini düzeltmek zorundadır. Yaşanabilirliği araştırmak istiyorsak, dünyalar yaratmak için türler arasında nasıl işbirlikleri inşa edebileceğimizi de düşünmek zorundayız. Tüm bu bitkilerin, hayvanların ve mantarın bunun bir parçası olması gerekiyor. Yalnızca onları yediğimiz için değil, tabii ki yemeye de ihtiyacımız var. Ama mantar bitkilerin büyümesi için gerekli besinleri üretiyor, bitkiler de hayvanların büyümesi için gerekli besinleri üretiyor: Bu süreçler, canlı olan her tabiatla birbirine bağlıdır. Sınırı bir şiddet alanı olarak görmek yerine orada halen yaşamakta olan şeyleri görmeye çalıştığımızda bulacağımız şey budur.

Sınır kavramını ne kadar genişletebileceğimizi sormak istiyoruz. Sizin örnekleriniz daha çok yaban hayatıyla ilişkilendiriyordu kavramı. Yaptığımız tartışmalarda keşif alanının şehrin ortasında bir yer ya da tatil için gittiğimiz bir köy olup olamayacağını sorguladık.

Ne kadar uzağa gidebiliriz bilemiyorum. Herhangi bir analitik aracı bir şeyi belli bir açıdan görmeye çalışırken kullanırsınız. Dolayısıyla bu, kutular yaratıp “Bu kutu bir sınırdır ve bu kutu bir sınır değildir” dememiz gerektiği anlamına gelmiyor. Bunun yerine “sınır” dediğimizde ne beklediğimizi konuşarak başlayabiliriz. Terimin kullanımlarından biri devletin ondan beklediğimiz şekilde davranmadığı durumlara gönderme yapıyor. Devlet bize hukuku ve düzeni hatta insanların arzularını temel alan doğru yönetişimi temsil ettiğini söylüyor. Bu devletin kendini görme biçimi. Ama sıklıkla biz başka gerçeklikler görürüz; mesela şirketlerin dev çöp yığınları yarattığını, dereleri kirlettiklerini, radyoaktivite saldıklarını. Bunlar belki özellikle yapılıyor belki de o kadar ucuz tesisler kuruyorlar ki bunlardan kirlilik sızıyor. Sonra diyoruz ki “Bir dakika, neler oluyor?” Çünkü biz ilkokulda devletin bizi koruduğunu öğrenmiştik. Bu, sınır kavramının faydalı olduğu yerlerden biri. Düzenleme ile ilgili beklentilerimizle alanda gerçekte olan arasındaki boşluğu görmemizi sağlıyor. Bu tür bir boşluğu deneyimlediğimiz her an sınır kategorisi üzerine düşünebiliriz.

Kentli insanların tatil mekânları olarak köylerle ilgili verdiğiniz örnek üzerine düşünmek de ilgimi çekti. Bir kavram olarak sınır bizim yaşam dünyalarının nerelerde özel mülklere

dönüştüğünü görmemizi sağlıyor. Yeni kitapta, “yabancılaşma” kavramını insanlar dışında yaşayan diğer canlıları da içine alacak şekilde genişletiyorum. Yabancılaşma, yaşayan varlıkları onları ayakta tutan yaşam dünyalarından koparıyor. İnsanlar ve insan olmayanlar için yabancılaşma kapitalist disiplin için vazgeçilmez bir şey. Bir tarla ektiğinizde yalnızca bir mahsulünüz vardır. Bu mahsulün alışıldık refakatçisi olan türler gider. Bir tabiatı yabancılaşma ile sadeleştirmek onu kapitalist programlara göre üretmeye zorlamaktır. Mesela, Amerikan çiftçileri toprağı tüm toprak bakterisini, yuvarlak kurtları ve mantarları öldürmek üzere sterilize ettiklerinde, mahsule yalnız yaşamak zorunda olduğu suni bir dünya yaratırlar. En azından bir süre için, harika büyüme programları netice verirler. Ama aynı zamanda bitkileri dünyanın tüm tehlikelerine karşı refakatçi türleri olmadan dümen tutmak zorunda bıraktıkları için riskli sonuçlar yaratırlar. Bir tatil yerinde, turizmi kolaylaştırmak için yaşama elverişli işbirliklerinin ne derece yok edildiğini sormak ilginç olabilir.

Yeni araştırmanızdan biraz daha ayrıntılı bahseder misiniz?

Şu anda Danimarka’da Aarhus Üniversitesi’nde Aarhus Üniversitesi Antroposen (Anthropocene) Üzerine Araştırma Programı, kısa adıyla AURA programını yönetiyorum. Antroposen jeologlar tarafından dünyanın yüzeyinin şekillenmesinde insan kaynaklı bozulmanın diğer bozulma formlarını geride bıraktığı döneme gönderme yapmak için önerilen terimdir. Dünya üzerinde insan faaliyetlerinden etkilenmemiş bir alan bulmak zordur. Bizim projemiz doğa bilimlerini, sosyal bilimleri, beşeri bilimleri ve sanatı birlikte kullanarak insanlar tarafından bozulmuş bir dünyada yaşamının ne anlama geldiğini kavramaya çalışmamız gereken bir zamanda olduğumuzu iddia ediyor. Farklı mecralarda birlikte konuşarak ve birlikte alan çalışmasına girerek disiplinler sınırları aşan yeni işbirliği biçimleri kurmaya çalışıyoruz.

Araştırma nesnemiz, insan kaynaklı (anthropogenic) tabiatlar yani kısmen insanların neden olduğu bozulmalar etkisiyle şekillenmiş tabiatlar. İnsanların bir tabiatı şekillendirirken hiçbir zaman tamamen kendilerine ait yollara sahip olmayı başaramayacaklarını bilerek başlıyoruz. İnsanlara ait tüm projeler diğer organizmaların projelerinin ocağına düşer. Bitkiler, hayvanlar, mantarlar ve bakteriler olmadan bildiğimiz tabiatlara hiçbir şekilde sahip olmazdık. Araştırmamız insana ve insan olmayanlara ait projeler arasındaki koordinasyonu ve bu projelerin birbirlerini sekteye uğratma biçimlerini izliyor. “İstmeden yapılan tasarımlar”la ilgileniyoruz yani çokturlu tabiat yapımı projelerinin sonuçlarıyla. Bu çokturlu projeler birbirlerini engelliyor da olabilirler, birbirlerini mümkün kılıyor da olabilirler. Süreç içinde,

kendi disiplinlerimiz için alınan eğitimlerin kapsamlarının ötesine geçebilen yeni disiplin formları geliştirmeyi umuyoruz.

Bu proje “enkazda yaşama” fikrinin bir uzantısı, ki dolayısıyla *Friction*’da araştırdığım sınır meselesini de genişletiyor. Ve esasen kadınlarla ilgili bir proje olmasa da, feminist bir proje olduğunu hissediyorum.

Biyoloji çalışmanın önemli bir parçası gibi görünüyor.

Evet içinde çokça biyoloji var. Okurlardan, hatta biyolojiye hiç vakıf olmayan okurlardan bile, bitkileri, hayvanları ve mantarları bizimle birlikte tarih yapmanın bir parçası olarak görmelerini istiyorum. Tarihin öngörülemeyen şartlarda oluştuğunu savunduğum *Friction*’da bu ruhu gördünüz. Bu kitapta, bitkileri ve mantarları insan tarihinin de bir parçası olan tarihlerin yaratıcıları olarak sunuyorum. İnsan olmayan ortaklarımıza kulak vermeden insana ait tarihi yapamayız. Bu meseleye dikkat çekmek için okurlarımın okuma alışkanlıklarını zorlamak durumundayım. Teknik bir kitap değil ama okurlardan yaşanabilir dünyaların içine neyin dahil olduğuna dair sahip oldukları bakış açılarını değiştirmelerini istiyorum.

Bunun ashnda sosyal bilimlerin sınırlarını da zorlamak anlamına geldiğini söyleyebilir miyiz?

Bu çok doğru. Durup düşündüğümüzde, “sosyal bilim” terimi kafa karıştırıcı. “Sosyal”ın insan anlamına geldiğini varsaymamıza neden oluyor; sanki sadece insanlar sosyaldır. Aslında, tabii ki bitkiler ve hayvanlar da sosyaldır. Başkalarıyla birçok etkileşimleri vardır; kendi hallerinde yaşayamazlar. Sosyal dünyayı daha geniş bir şekilde düşünmüş olsaydık diğer varlıkları da ekliyor olurduk. Yeni kitabın bir amacı da şüphesiz sosyal bilimlerle doğa bilimleri arasında yapılan türde bir ayrımın bize zarar verdiğini savunmak. Dünyada yaşanabilirlik meselesi ilginizi çekiyorsa, özellikle de sermaye için tabiatın yeniden düzenlendiği göz önünde bulundurulduğunda, her iki tarafa da kulak vermek zorundayız. Modernist ajanda insanların yalnız yaşayabileceğine kesin gözüyle baktı ve insan dışındaki her şeyi bizim için bir kaynak kabul edip kavanoza koydu. Kendimizi daha çok tanıdıkça bu düşüncenin sorunlarını da daha çok kavırıyoruz. Belki duymuşsunuzdur, vücudumuzda insan hücresinden çok daha fazla bakteri var. Hücrelerimizin yüzde doksanı bakteri ve onlarsız yaşayamayız. Onların yardımı olmadan sindiremeyiz; onlarsız bir bağışıklık sistemimiz olmazdı. Dolayısıyla daha kendi derimizden bile çıkmamıza gerek kalmadan diğer türlerle birlikte yaşadığımız gerçeğine alışmak zorundayız.

Şimdi bunun bizim sosyal, tarihsel ve kültürel olana dair düşüncelerimize dahil olmasına izin vermeliyiz. Diğer organizmalar bizim ortaklarımız, iyi de olsalar, kötü de olsalar.

Bir yazar olarak okurları sana eşlik etmeye nasıl ikna edeceğini bilmek çok zor. Tek kahramanın insanlar olmadığı hikâyeleri nasıl anlatırız? Böyle hikâyelere alışık değiliz. İnsana ait tarihlerden daha çoğunu kavramak için içinde yalnızca insanların değil her türlü kahramanın geçtiği hikâyeleri nasıl okuyacağımızı ve anlatacağımızı öğrenmek üzere esneklik kazanmalıyız.

Son olarak bir antropolog olarak feminizm ile ilgili bakış açınız hakkında konuşabilir miyiz? Şimdiki çalışmanız da daha önceki çalışmanız da tek başına kadınların hayatlarına odaklanmıyor, fakat toplumsal cinsiyetin analizinizin merkezinde olduğunu söyleyebiliriz. Sizin için feminist bir çalışma nedir?

Feministler için, farklılık ve çeşitlilik bir analiz yaparken temiz bir yapı ortaya koymak için süpürülüp atılacak şeyler değildir. Benim gördüğüm kadarıyla, feminist bir analiz için, farklılık ve çeşitlilik analizin bir parçası. Bunların bir şeylerin işleminde kurucu bir rolü var. Bu kadınları içerse de içermese de, farklılıkların birbirleriyle iç içe geçme biçimleri feminist analizin bir parçası.

¹ Tsing sürtünme metaforunu günümüz dünyasındaki çeşitli ve çatışmalı toplumsal etkileşimler için kullanmaktadır. Nasıl ki tekerleği döndüren onun yüzeyle karşılaşmasıysa ve ateşi ancak iki tahtayı birbirine sürttüğümüzde ortaya çıkarabiliyorsak, küreselleşme de dünya yüzeyinde ancak bir şeylerle etkileşim içindeyken yayılabilir. Tsing bu metaforla tam da bu etkileşimlere odaklanıyor.

² Burada Tsing *Friction: An Ethnography of Global Connection* (Sürtünme: Küresel Bağlantının Etnografisi) adlı kitabından bahsetmektedir.

³ Endonezya'nın ikinci cumhurbaşkanı Suharto'nun 1966'da iktidara gelmesiyle başlayan döneme verilen isimdir.

⁴ Tsing sınırı "zamanın ve mekânın eşiği: henüz olmamış –henüz haritalandırılmamış, henüz düzenlenmemiş olan" olarak tarif ediyor ve bu terimle bir mekândan çok bir sürece gönderme yapıyor.